

24.9.2011 Trouw

Paus is thuis niet echt welkom

'Wij zijn paus!' kopte Bild-Zeitung zes jaar geleden toen de Duitse kardinaal Joseph Ratzinger tot paus werd verkozen. Die euforie is inmiddels voorbij. Vandaag komt de paus op staatsbezoek in Berlijn. Er wacht hem een koele ontvangst.

De Bondsdag - zeg maar: de Duitse Tweede Kamer - zit er best mee in zijn maag. Voorzitter Norbert Lammert had met opzet aan alle vijf de fracties gevraagd of ze instemden met een uitnodiging aan de paus. Ze stemden in. Maar nu het moment daar is, nu paus Benedictus XVI vanmiddag om kwart over vier daadwerkelijk het parlement een half uur lang gaat toespreken, tekenen ineens maar liefst circa honderd van de 622 volksvertegenwoordigers protest aan.

Honderd leden van de SPD, de Groenen en de Linkspartij zullen hun zetels in de Bondsdag niet innemen. Vervangers zullen hun plaatsen bezetten, zodat de paus niet tegen lege stoelen hoeft aan te kijken. Maar het blijft een belediging, die bij het Vaticaanse staatshoofd hard zal aankomen. Zelfs bij Vladimir Poetin bleef niemand weg toen hij tien jaar geleden de Bondsdag toesprak terwijl zijn Russische troepen Tsjetsjenië binnenvielen.

De motieven van de parlementariërs lopen uiteen. Ze variëren van het seksuele misbruik door priesters tot de houding van de paus tegenover homoseksualiteit en condooms. Maar het overheersende bezwaar tegen de toespraak van de paus in de Bondsdag is de inbreuk op de religieuze neutraliteit van de Duitse staat. Benedictus mag dan staatshoofd zijn, hij is tevens hoofd van een wereldkerk, en dat is op zijn minst verwarrend, vinden de parlementariërs.

Veel parlementariërs onderhouden nauwe banden met de kerken, ook in de SPD en bij de Groenen. Vooraanstaande Groenen vervullen kerkelijke bestuursfuncties op het hoogste niveau. Alleen bij de Linkspartij, erfgenaam van de atheïstische DDR, zijn de banden met de kerken vrijwel afwezig. De fractieleiding koos voor een compromis: de helft van de fractie zal de paus kritisch aanhoren, de andere helft neemt deel aan de gelijktijdige protestdemonstratie.

Deze oplossing van de Linkspartij is tekenend voor de ambivalente ontvangst als geheel. Bondspresident Christian Wulff is belijdend katholiek en ontvangt de paus met alle egards op zijn residentie. Bondskanselier Angela Merkel is domineesdochter en ontvangt het Vaticaanse staatshoofd niet, net als andere staatshoofden, op haar kanselarij, maar gaat bij hem langs in het katholieke bestuurscentrum Haus der Deutschen Bischofskonferenz.

Een koel bezoek zal dat worden. Merkel komt samen met haar echtgenoot Joachim Sauer, een verlichte natuurwetenschapper, ook al niet een mensensoort waar de paus gek op is. Tegelijk herinnert Benedictus zich nog maar al te goed hoe Merkel hem in februari 2009 openlijk bekritiseerde nadat hij de Pius-broeders weer genadevol in de schoot der kerk opnam, zonder ze eerst te dwingen afstand te nemen van de Holocaust-ontkenners in hun gelederen.

Dat was een ongebruikelijke daad, waarmee de bondskanselier schijnbaar het neutraliteitsgebod van de staat tegenover de kerken overtrad. Voor Merkel was het echter een politieke kwestie: Duitsland mag niet kritiekloos toezien hoe nota bene een Duitse paus met de historische schuld van het land marchandeert.

Maar misschien heeft Merkels koelte tegenover de paus ook te maken met zijn belediging van wat toch

ergens ook háár kerk is: de Evangelische Kerk in Duitsland. Tot tweemaal toe heeft de paus die kerk in het diepst gekrenkt door haar "geen kerk in de eigenlijke zin" te noemen, omdat ze het heilige ambt van het priesterschap ontbeert. Dat deed hij in 2000 toen hij als kardinaal Ratzinger en topideoloog van het Vaticaan de nota 'Dominus Christi' schreef. En hij herhaalde het toen hij paus was via een document van de Vaticaanse geloofscongregatie.

Terwijl de Evangelische Kerk in Duitsland zich van commentaar op het pausbezoek onthoudt, grijpt de katholieke basisbeweging Wir sind Kirche de gelegenheid aan om tegen de Vaticaanse boycot van de oecumene te protesteren. Ze organiseert overal bijeenkomsten om op de feilen van het Vaticaan te wijzen. Seksschandalen, geen vrouwen in het priesterambt, uitsluiting van homoseksuelen - de lijst met bezwaren van de basiskatholieken is lang.

Wir sind Kirche ontbreekt overigens op de lijst van 63 organisaties die hun deelname hebben toegezegd aan de demonstratie tegen de paus. Precies op het moment dat Benedictus XVI de Bondsdag toespreekt, vertrekt een proteststoet van naar verwachting ruim 15.000 deelnemers van de Potsdamer Platz naar het regeringscentrum. De meeste demonstranten komen uit de homo-, de humanistische en de atheïstische bewegingen.

Via internet is door de deelnemers uit vele voorstellen de centrale leuze 'Geen macht voor dogma's' gekozen. Maar het voorstel dat de meeste stemmen kreeg was 'Zonder kerk geen hel', een spreuk van de Zwitserse schrijver Max Frisch. De organisatie vond die leuze wat al te diepzinnig. Andere voorstellen die het niet haalden: 'Ratzi, gib Gummi!' ('Ratzinger, kom op met je condoom!') en 'Geen kerkbelasting voor discriminatie'.

Dat laatste punt zit vooral hoog bij de politieke en vakbondsorganisaties die aan de demonstratie meedoen. Of om precies te zijn: de jongerenafdelingen van die organisaties. Voor het oudere politieke establishment is principiële kritiek op de verhouding tussen kerk en staat nog een brug te ver. Het ziet de door de eeuwen heen gegroeide vervlechting van beide als een onvervreemdbaar onderdeel van de 'leidende cultuur' van Duitsland.

Anders dan de buurlanden Frankrijk en Nederland is Duitsland geen laïcistische staat, waar kerk en overheid strikt gescheiden zijn. In de Bondsrepubliek is de verhouding tussen kerk en staat geregeld in een reeks verdragen en concordaten. Die gaan over het godsdienstonderwijs, over de kerkelijke sociale diensten, over de financiering van de kerken. De staat houdt zich daarbij wel aan het neutraliteitsgebod: hij bemoeit zich niet met de inhoud van religies.

De Duitse staat financiert de kerken uit de kerkbelasting, die hij via de aanslag of via de werkgever int. Het is voor Duitse burgers niet gemakkelijk om daar vrijstelling van te krijgen. De staat verdedigt de regeling door erop te wijzen dat kerkelijke sociale instellingen zoals de (evangelische) Diaconie en de (katholieke) Caritas de staat veel geld besparen. Maar uiteindelijk gaat slechts 10 procent van het geïnde geld naar die instellingen.

Het valt op hoe onzichtbaar in Duitsland de grootste wereldbeschouwelijke minderheid is: die van de niet-gelovigen. In het hele land vormt zij 40 procent van de bevolking en de tendens is dat ze groeit. In Berlijn is het percentage zelfs 60. Maar de niet-gelovigen zijn nergens officieel vertegenwoordigd. Het Duitse Humanistische Verbond is een kleine organisatie die anders dan in Nederland nauwelijks in de samenleving is geworteld.

Voor het bezoek van de paus is een coulisse opgebouwd die hem afschermt van de weinig katholieke werkelijkheid in Duitsland. De rechter heeft vorige week verordonneerd dat de protestdemonstratie niet

binnen gehoorsafstand van de Heilige Vader mag komen. Ontmoetingen van de paus met anders-gelovigen zijn tot een minimum beperkt. Voor het gesprek en gebed met de evangelische kerkleiders zijn welgeteld 35 minuten uitgetrokken.

Maar ach, de paus krijgt het al moeilijk genoeg. Hij wordt ontvangen door een staatshoofd dat weliswaar katholiek is, maar ook gescheiden en hertrouwd en er een patchwork-familie (een nieuw-samengestelde familie) op na houdt. De regeringsleider die hij de hand schudt is gescheiden en hertrouwd, en verre van katholiek. De Berlijnse burgemeester die hem begeleidt, noemt zich wel katholiek, maar leeft samen met een man. Hoeveel zonde kan de paus verdragen?

Gelukkig is daar nog de Generatie Benedictus, een netwerk van jongelui dat na het vorige bezoek van de paus aan Duitsland spontaan op internet ontstond. Het zijn jongens en meisjes voor wie het woord van de paus wet is, die zijn morele geboden naleven, zijn leer in de politiek inbrengen en zijn oproep tot vroomheid enthousiast verbreiden. Zij zullen vanavond in het Olympisch Stadion te Berlijn de paus goed hoorbaar toejuichen.

Zuletzt geändert am 24.09.2011